

ارزیابی شاخص مؤثر بر بروز زندگی جمعی در فضاهای عمومی (مطالعه موردی: بلوار کشاورز تهران)

پروین قلی‌کیانی^{۱*}، وحید سهرابی^۲، امید حسینی^۳

۱. کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۲. کارشناسی ارشد مهندسی آب، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

۳. کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: parvingh1367@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۰ اسفند ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: بررسی کیفیت فضاهای عمومی به عنوان یکی از مولفه‌های ارتقاء کیفیت زندگی شهری از اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی با کارهای نظریه‌پردازی همچون جین جیکوبز، یان گل، تیبالدز مطرح گردیده است. با مداخلات وسیعی که طی قرن‌های اخیر در جهان صورت گرفته است شهرها از فضاهایی برای انسان‌ها به فضاهایی برای خودروها تبدیل شده تا امروزه در شهرهای کشور و به ویژه کلانشهرها شاهد فضاهای بی روح، زنده، بی‌هویت و ساکنانی بدون حس تعلق نسبت به محله و شهر خود باشیم.

هدف: در این پژوهش سعی بر این بوده که ارتباط میان کیفیت فضاهای عمومی و زندگی جمعی در بلوار کشاورز مورد بررسی قرار گیرد. **روش‌شناسی:** این پژوهش از منظر روش تحقیق جزء پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی و از منظر هدف تحقیق کاربردی است. به منظور بدست آوردن اطلاعات، تعداد ۳۷۵ پرسشنامه در زمان‌های مختلف از استفاده‌کنندگان تکمیل گردید. حجم نمونه‌ها به صورت تصادفی انتخاب شده است و اطلاعات استخراج شده در محیط SPSS مورد تحلیل قرار گرفته است. به منظور ارزیابی دقیق شاخص‌ها، آزمون همبستگی، تی‌استیودنت، بار عاملی و میزان انحراف از معیار مورد تحلیل قرار گرفته است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی شامل بلوار کشاورز شهر تهران می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: ۲۱ شاخص تبیین شده در چارچوب نظری پژوهش در ۴ مولفه تعاملات اجتماعی، فضای انسانی، امنیت محیطی و کیفیت محیطی تقسیم گردید.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از آزمون‌ها و فرضیات نشان می‌دهد در بلوار کشاورز بدلیل برگزاری رخداد‌های فرهنگی-مذهبی گوناگون، وجود تعداد زیادی ساختمان و همچنین حضور مردم، وجود پیاده‌راه عریض و ممتد، مسیر دوچرخه‌سواری حفاظت شده، ایجاد سنگ فرش مناسب برای افراد نابینا و حضور بانوان در فضا، امکان استفاده افراد توانیاب از این فضاها، مولفه‌های تعاملات اجتماعی، امنیت، فضای انسانی، کیفیت محیطی در شرایط ایده‌آلی قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: زندگی جمعی، فضای عمومی، تعاملات اجتماعی، بلوار کشاورز تهران.

مقدمه

فضاهای عمومی از زمان تشکیل اولین تمدن‌های شهری همواره بستر بروز تعاملات مردم با یکدیگر بوده‌اند. در این سیر تاریخی کالبد فضاهای عمومی همواره متأثر از فعالیت‌ها و تعاملات مردم بوده است. بررسی کیفیت فضاهای همگانی به عنوان یکی از مولفه‌های ارتقاء کیفیت زندگی شهری از اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی با کارهای نظریه پردازانی همچون جین جیکوبز، یان گل، تیبالدز مطرح گردیده است (Mehta et al, 2018; Marcus & Francis, 1998). یان گل (۱۳۹۴). از دید این نظریه‌پردازان طراحی شهری و معماری، شهرها تجلی‌گاه حضور جامعه انسانی هستند که باید با فراهم کردن کیفیات انسانی سبب ارتقای کیفیت زندگی شهری گردیده و حضورپذیری همه اقشار جامعه فارغ از نژادها، جنسیت، قومیت، ممکن سازد (تیبالدز، ۱۳۹۳). این اندیشمندان برای ارزیابی فضاهای همگانی مولفه‌های همچون زندگی اجتماعی، آسایش، سرزندگی و امنیت را ارائه کردند.

امروزه اصطلاح فضای عمومی طیف وسیعی از فضاهای شهری (مانند خیابان و میدان) و فضاهای عمومی جدید (مانند پاساژها، کافی‌شاپ‌ها و ...) را در بر گرفته است. با توجه به شرایط تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی در هر جامعه میزان عمومیت فضای عمومی، متفاوت است. زمانیکه در تعریف اصطلاح فضای عمومی از واژه‌هایی همچون باز بودن فضا، اجتماعی بودن و دسترسی مناسب همه اقشار (فارغ از جنسیت، نژاد، سطح توانایی هر فرد) استفاده می‌شود، طیف بسیار وسیعی از فضاهای شهری را می‌توان جزء فضاهای عمومی دانست. البته باید این را در نظر داشت زمانیکه صحبت از باز بودن فضاهای عمومی می‌شود فضاهای بسته‌ای همچون کافی‌شاپ‌ها، رستوران‌ها، سینماها و سایر فضاهای تفریحی که سر بسته می‌باشند از تعریف فضاهای عمومی خارج می‌گردند. حتی در تعریف اجتماعی بودن فضا، بسیاری از فضاهای عمومی معاصر آن کارکرد اجتماعی در فضاهای عمومی سابق مانند پلازاها، میادین و خیابان‌ها را ندارند. برای نمونه پارک‌ها، مراکز خرید و مکان‌های دیگر، فضاهایی صرفاً برای مصرف، دیدزنی و تفریح هستند و نمی‌توان خیلی از اصطلاح اجتماعی بودن برای آنها استفاده کرد (koohsari et al, 2017; Villanueva et al, 2015; Ibrahim Abass et al, 2020; پورا احمد، ۱۳۹۴: ۱۳۳).

با توجه به حضور بازیگران مختلف و موثر و برخورد عوامل مختلف در فضاهای عمومی، می‌توان فضاهای عمومی را فضاهای کلیدی دانست که باعث دمیده شدن سرزندگی و روح به شهر شده و زمینه‌های پرورش شخصیت شهر را فراهم می‌آورد (Appleyard, 1981; koohsari et al, 2017).

تیبالدز فضاهای عمومی یک شهر را متعلق به مردم آن شهر می‌داند. از دید تیبالدز اینگونه فضاها به توسعه‌دهندگان یا سرمایه‌گذاران، پلیس یا ناظران ترافیک متعلق نیست و ماهیتشان می‌تواند به وسیله مقیاس، شکل و اندازه شان راه-هایی که آنها یکی را به دیگری ربط می‌دهند، استفاده و فعالیت‌هایی را که شامل می‌شوند؛ و روش‌هایی که همه نوع ترافیک به کار گرفته می‌شود، تحت تأثیر قرار گیرد (تیبالدز، ۱۳۹۳: ۹۶).

در کتاب مرگ و حیات شهرهای بزرگ آمریکایی جین جیکوبز به نقش ویژه فضاهای عمومی شهری در ایجاد تعاملات اجتماعی تأکید می‌نماید. به عقیده جیکوبز فضاهای عمومی شهرها، پیاده‌روها و خیابان‌های یک شهر بیش از هر چیز دیگری در ذهن مردم می‌ماند. از دید جیکوبز پیاده‌روها باید بتوانند مردم بیشتری به سوی خود جذب کنند و همواره تعداد مناسبی از افراد در این فضاها حضور داشته باشند. البته به باور جیکوبز وجود نقاط مکث، دعوت‌کنندگی- فضای شهری و مشخص بودن حدود و ثغور فضای شهری عوامل بسیار مهمی در سرزندگی فضاهای شهری است (Jacobs, 1969: 74).

از دید یانگل جذابیت یک شهر به حضور انبوه مردم در فضاهای عمومی آن شهر است و هر چه مردم ساعات بیشتری در فضاهای عمومی باشند آن شهر جذابیت بیشتری دارد (یانگل، ۱۳۹۶: ۱۳-۱۷). به عقیده یانگل مهم‌ترین عامل موفقیت فضاهای سرزنده، وجود فعالیت‌های پیاده است. هرچه در یک فضای شهری عبور و مرور پیاده و دوچرخه بیشتر شود و از سوی دیگر ورود وسائل نقلیه محدود گردد، این فضا برای مردم جذاب‌تر بوده و باعث دعوت مردم به

سوی خود می‌گردد. همچنین زمانیکه در فضاهای شهری حضور وسائل نقلیه غالب گردد سبب می‌گردد فضاهای شهری به فضاهای رهاشده و بی روح تبدیل گردد که مردم علاقه ای به حضور در آن ندارند (یان گل، ۱۳۸۹: ۶).
به باور استفان کر، فضاهای عمومی بستر مشترکی است که زندگی اجتماعی را معرض دید عموم قرار می‌دهد. اینگونه فضاها به منظور همزیستی مسالت‌آمیز افراد مختلف پدید آمده‌اند. مهم‌ترین ویژگی فضاهای عمومی تاثیرگذاری این‌گونه فضاها بر زندگی جمعی شهروندان از طریق رخداد فعالیت‌ها، آیین و مراسم‌ها است (یان گل، ۱۳۹۴).

جدول ۱. پیشینه پژوهش

عنوان	نویسنده	سال	نتیجه تحقیق
فضاهای عمومی و زندگی جمعی در شهر تاریخی ورامین	سید محسن حبیبی، نوید پورمحمد رضا	۱۳۹۲	نتایج نشان می‌دهد بخش مرکزی و قدیمی ورامین را می‌توان مهمترین فضای عمومی شهر در نظر گرفت، این فضا بازتاب سوبه‌های متعدد و متکثر مفهوم فضای عمومی است، نظیر: خرید، استراحت، تفریح، جامعه پذیری، خودجوشی و خودانگیختگی اجتماعی، سایر فضاها و مکان‌ها، همچون میدان عمروآباد، پارک خانواده، و امامزاده حسین رضا، هر یک، بنابر ماهیت و ویژگی‌های خویش، بیش و کم نمایانگر گوشه‌ای از ابعاد و جلوه‌های متکثر انگاره‌ی فضای عمومی هستند. وجود اماکنی مانند میدان‌ها و پارک‌ها، با ایجاد زمان-مکان متفاوت و شرایط مناسب فیزیکی، امکان بروز کنش‌های جمعی کارناوال گونه‌ای را فراهم کرده است. فضای شهری در بنیادی‌ترین شکل خود محل ملاقات و دیدار است. به نظر می‌رسد فضای اجتماعی شهری، نوعی زمینه‌ی قبلی برای ایجاد ارتباط به وجود می‌آورد. با توجه به اهمیت هماهنگی بین ساختارهای فرهنگی و سیاسی، نبود فضاهای مناسب برای گرد هم آمدن، امکان بروز کنش‌های جمعی و در نهایت حرکت به سمت توسعه‌ی سیاسی را با مشکل مواجه خواهد کرد. همچنین با در نظر گرفتن وجود این گونه مطالبات در جامعه‌ی امروزی، مخصوصاً طبقه‌ی متوسط جدید، در صورت نبود زمان مکان مناسب، این گونه تجمع‌ها به خارج از محیط شهری برده شده و یا در شرایط زمانی خاصی بروز پیدا می‌کند که باعث بروز هرج و مرج و گم شدن هدف اصلی تجمع در بین جامعه‌ی توده‌ای می‌گردد. ایجاد فضاهایی از این دست و حضور مردم به صورتی آزادانه و بیان نظرات فردی و جمعی، کمک مؤثری در ایجاد بستر مناسب برای تجمعات مسالمت آمیز و شکل‌گیری کنش‌های جمعی هدفمند بوده و با تقویت گفتمان‌های صلح‌آمیز، به بالندگی جامعه‌ی مدنی کمک می‌کند.
کنش‌های جمعی کارناوالی و فضای شهری	طلیعه خادمیان، فاطمه قابل رحمت	۱۳۹۴	نتایج حاصل نشان می‌دهد که ارتقاء کیفیت فضای باز جمعی روستای عباس آباد با ۴ مؤلفه (عملکردی، تجربی - زیباشناختی اجتماعی و زیست‌محیطی) و ۲۳ معیار کیفی قابل دست‌یابی است. با کاربست این معیارها در حیاط کاروانسرا و برقراری دوباره حیات جمعی در آن می‌توان نقش این بنا را در زندگی روزمره روستاییان پورنگ‌تر نمود. تحلیل‌های پژوهشگران نشان داده است که عوامل محیطی، اجتماعی و کالبدی از تاثیر گذاری خوبی بر فضای پاتوق برخوردار می‌باشند که توجه به این فاکتورها و آیتم‌های آنها در طراحی پاتوق باعث افزایش کیفیت این فضا می‌گردد. عوامل اقلیمی که بر فضای پاتوق تاثیر گذار است. از نظر جیکوبز فضاهای همگانی شهری خیابان‌ها و پیاده روها آن بیشتر از یک شهر بیشتر در ذهن شهروندان می‌ماند. جیکوبز اشاره می‌کند که افزایش حضورپذیری و امنیت پیاده رو تأثیر وارونه ای بر جدایی و تبعیض نژادی دارد. بنابراین پیاده روها برای آنکه بتوانند شهروندان بیشتری را به خود جلب کنند باید سرزنده باشند. همچنین، از نظر او برای سرزنده نگه داشتن خیابان باید اندازه خاصی عابر، در پیاده روهای آن حضور داشته باشد و البته تراکم بالا را به تنهایی برای سرزندگی کافی نمی‌داند.
ارزیابی عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در سکونتگاه‌های روستایی	ندا سلیمانی، مریم عامری، احمد اصغریان	۱۳۹۶	
مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی	جین جیکوبز	۱۹۹۶	

روش شناسی

این پژوهش از منظر روش تحقیق جزء پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی و از منظر هدف تحقیق کاربردی است. در ابتدا سعی شده، شاخص‌های مطرح شده توسط نظریه پردازان از مبانی نظری پژوهش استخراج گردد و این شاخص‌ها با توجه به چارچوب نظری پژوهش در ۴ مولفه تعاملات اجتماعی، فضاها، انسانی، امنیت، کیفیات محیطی طبقه‌بندی گردیده‌اند. به منظور ارزیابی این شاخص‌ها در بلوار کشاورز، پرسشنامه‌ای تهیه گردید و با توجه به فرمول کوکران توسط ۳۷۵ نفر از عابران بلوار کشاورز تکمیل گردید. به منظور سنجش روایی و پایایی نهایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج بیانگر مناسب بودن پرسشنامه و سوالات آن برای سنجش و ارزیابی موضوع مورد مطالعه است. پایایی نهایی پرسشنامه ضریب آلفایی معادل ۰,۷۸۶ شد که مطلوبیت سوالات را نشان می‌دهد. سپس اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه در محیط SPSS مورد آزمون‌های همبستگی، تی استیودنت قرار گرفته و از نتایج حاصل در راستای تحلیل زندگی جمعی در بلوار کشاورز استفاده شده است.

جدول ۲. سنجش پایایی پرسشنامه

Cronbach's Alpha	N of Items
۰,۷۸۶	۲۰

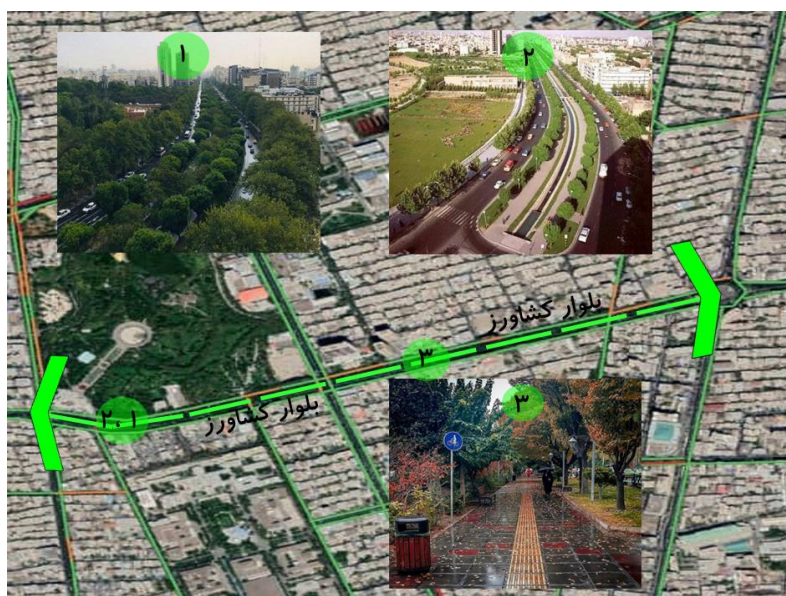
منبع: یافته‌های نگارندگان

جدول ۳. شاخص‌های پژوهش

مؤلفه	شاخص	منبع
تعاملات اجتماعی	فعالیت‌های مناسب	Belge et al (2022); Ibrahim Abass et al (2020); Cao et al (2019); Mehta (2018); Shirazi (2018); Yung et al (2016); Francis et al (2012); Marcus & Francis (1998); Kaplan(1998); Tibalds (1992); Gehl (1987); Whyte (1980); Stephen Car (1972); Jacobs (1961)
	ازدحام	
	اختلاط کاربری	
	زندگی اجتماعی	
	امکان پیاده روی	
فضای انسانی	امکان دوچرخه سواری	Villanueva et al (2015); Francis et al (2012); Gehl (1987;2010); Marcus & Francis (1998); Kaplan (1998); Tibalds (1992); Whyte (1980); Stephen Car (1972); Jacobs (1961)
	امکان عبور و مرور با ویلچر و کالسکه	
	میزان عبور و مرور بانوان	
	میزان عبور و مرور افراد سالمند	
	دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی	
امنیت	خوداتکایی شهری	Shirazi (2018); Yung et al (2016); Villanueva et al (2015); Marcus & Francis (1998); Kaplan(1998); Tibalds (1992); Gehl (1987); Whyte (1980); Stephen Car (1972); Jacobs (1961)
	مقیاس انسانی	
	امکان شخصی سازی مکان	
کیفیات محیطی	روشنایی فضا	Belge et al (2022); Mehta et al (2018); Yung et al (2016); Villanueva et al (2015); Marcus & Francis (1998); Kaplan (1998); Tibalds (1992); Gehl (1987); Whyte (1980); Appleyard et al (1972); Stephen Car (1972); Jacobs(1961)
	کنترل و نظارت بر فضا	
	پاکیزگی فضا	
	خوانایی	
	نفوذپذیری بصری	
	سرزندگی	
	تنوع	
	حس تعلق	

قلمرو جغرافیایی پژوهش

بلوار کشاورز یکی از مهم‌ترین خیابان‌های شهر تهران به حساب می‌آید. در این خیابان طی دوره‌های زمانی مختلف فعالیت‌های تفریحی، فرهنگی، اداری و تجاری بسیاری متمرکز یافته‌است. این بلوار در ابتدا با نام الیزابت نامیده می‌شد. احداث بلوار الیزابت در دهه ۳۰ و تکامل آن در دهه ۴۰، همزمان با این روند ساخت و سازهایی در اطراف محور بلوار شکل گرفت که هر کدام محرک‌های برای شکل‌گیری ماهیت آن بود. ساختمان‌های مسکونی سامان، هتل بلوار و سینما بلوار از عمده‌ترین نقاط اطراف این محور در این دو دهه بودند که وجود این نقاط به گونه‌ای این بلوار را تعریف می‌کند اما حضور کافه‌ها، رستوران‌ها، کباب‌ها و کازینوها که به سبک فرنگی در اطراف محور در این بلوار بین دهه ۳۰ تا ۵۰ به وجود آمده بودند و امروزه از خاطرات محو شده‌اند خود در تبدیل این محور به یک محور کاملاً تفریحی مؤثر بوده‌اند. با آغاز دهه ۵۰ و احداث پارک لاله و در ادامه آن احداث موزه هنرهای معاصر در مجاورت پارک، انرژی لازم به تمامی محور منتقل گردید. پس از انقلاب با توجه به وجود ساختمان وزارت کشاورزی در این بلوار، نام آن از بلوار الیزابت به بلوار کشاورز تغییر یافت. این بلوار امروزه به یکی از اصلی‌ترین فضاهای عمومی تهران تبدیل شده و همواره جمعیت زیادی در حال گذران اوقات فراغت خود در این بلوار می‌باشند.

تصویر ۱. بلوار کشاورز حدفاصل میدان ولیعصر و خیابان کارگر

یافته‌ها و بحث

هدف اصلی این پژوهش "ارزیابی مولفه‌های مؤثر بر بروز زندگی جمعی در فضاهای عمومی شهری در بلوار کشاورز" است و سوال اصلی پژوهش نیز "چه مولفه‌هایی در بلوار کشاورز سبب بروز زندگی جمعی گردیده است؟". به دلیل اهمیت کارکرد و نقش، فضاهای عمومی از عوامل تاثیرگذار بر کیفیت زندگی شهری به حساب می‌آیند. تغییر در شکل فضاهای عمومی رابطه‌ای مستقیم با ایجاد احساس رضایت از کیفیت زندگی و زیست‌پذیری اجتماعی و محیطی دارد. این شکل می‌تواند پشتیبانی‌کننده از ایجاد حس تعلق، حس مکان، احساس امنیت، ایجاد محرومیت و سلسله مراتب تلقی گردد. شکل فضای عمومی بستری مناسب یا نامناسب برای بروز ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی چون مسئولیت‌پذیری، تعامل متقابل، حس احترام به نفس، حس مشارکت در امور روزمره، بستر مناسب مراسم فرهنگی، مذهبی و فراغتی را فراهم می‌آورد. فعالیت‌های انسان و توان تصمیم‌گیری او برای انجام یا عدم انجام فعالیت‌ها در مکان‌های مختلف بر میزان کیفیت زندگی شهری مؤثر است. در ذیل شاخص‌های ارائه شده از سوی نظریه پردازان

مطرح در حوزه فضاهای عمومی به منظور بدست آوردن چارچوب نظری تحقیق ارائه گردیده است. شاخص‌های اصلی پژوهش در ۴ مولفه تعاملات اجتماعی، فضای انسانی، امنیت محیطی و کیفیات محیطی تقسیم می‌گردد. باتوجه به این دسته‌بندی شاخص‌ها، در ذیل به ارزیابی وضع موجود هر مولفه پرداخته می‌شود.

در مجموع ۳۷۵ پرسشنامه تکمیل گردید که از این بین ۱۹۶ نفر مرد، ۱۷۹ نفر خانم به سوالات پاسخ دادند. پراکندگی گروه سنی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه نیز ۱۱۲ نفر در گروه سنی ۲۰-۴۰ سال بیشترین فراوانی را دارد و ۱۱۰ نفر در گروه سنی زیر ۲۰ سال قرار دارند و ۱۰۷ نفر نیز در گروه سنی ۴۰-۶۴ سال قرار دارند و ۴۶ نفر نیز گروه سنی بیش ۶۵ سال قرار دارند که کم‌ترین فراوانی می‌باشد. تحصیلات پاسخ‌دهندگان نیز بدین صورت است: ۱۳۸ نفر دیپلم (۳۶,۵٪)، ۱۲۷ نفر کارشناسی (۳۳,۶٪)، ۵۳ نفر فوق لیسانس (۱۴,۱٪)، ۴۶ نفر زیر دیپلم (۱۲,۲٪) و ۱۱ نفر نیز دارای مدرک دکترا و بالاتر (۳,۵٪) می‌باشند.

ارزیابی مولفه تعاملات اجتماعی در محدوده بلوار کشاورز

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که منجر به واکنشی میان آن‌ها می‌شود و این نوع واکنش برای هر دو نفر شناخته شده است. بنابراین روابط بدون معنا در زمره‌ی این تعریف قرار نمی‌گیرد. البته تعاریف دیگری نیز برای تعاملات اجتماعی وجود دارد. به عنوان نمونه تعاملات اجتماعی و برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های مناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است. همان طور که از جدول شماره ۴ مشخص گردیده است در بلوار کشاورز بدلیل برگزاری رخداد‌های فرهنگی - مذهبی گوناگون، فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی بسیاری صورت می‌پذیرد و این سبب گردیده است که بار عاملی شاخص‌های، معیار تعاملات اجتماعی در بلوار کشاورز در سطح بالایی قرار داشته‌باشد.

جدول ۴. ارزیابی شاخص‌های ذیل تعاملات اجتماعی در بلوار کشاورز

مولفه	شاخص	تعداد	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	t-value	sig
تعاملات اجتماعی	فعالیت‌های مناسب	۳۷۵	۰,۷۸۷	۳,۰۷۵	۰,۴۲۹	۳,۶۵۴	۰,۰۷۴۵
	ازدحام	۳۷۵	۰,۷۶۲	۲,۵۶۴	۰,۳۸۷	-۲,۷۹۰	۰,۰۰۰
	اختلاط کاربری	۳۷۵	۰,۶۴۹	۲,۸۸۹	۰,۲۵۴	۲,۶۵۵	۰,۰۱۷۷
	زندگی اجتماعی	۳۷۵	۰,۷۰۸	۲,۸۵۷	۰,۴۰۵	۲,۸۴۱	۰,۰۱۶۸

منبع: یافته‌های نگارندگان

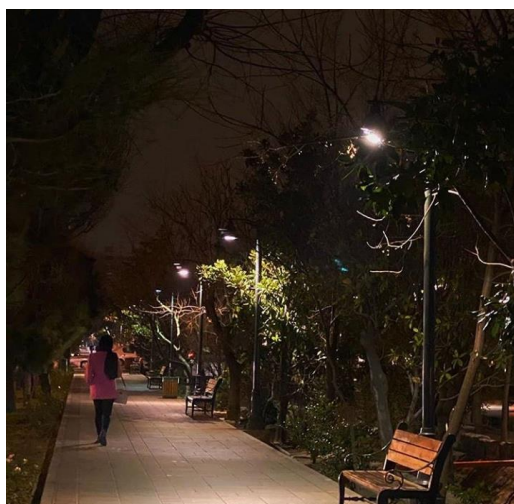
تصویر ۲. برگزاری مراسم فرهنگی در بلوار کشاورز

ارزیابی مولفه امنیت محیطی در محدوده بلوار کشاورز

همواره امنیت یکی از مهم‌ترین مولفه‌های اصلی کیفیت فضاهای عمومی به حساب می‌آید. امروزه معیار امنیت ساکنان شهر با عدم هراس و اضطراب آنها از تأسیسات، راه‌ها، ساختمان‌ها، اتفاقات غیر مترقبه‌ای که امکان وقوع آنها در شهر وجود دارد مورد سنجش قرار می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین شروط تامین امنیت، وجود چشمان ناظر در فضای عمومی است. در این محدوده به علت وجود تعداد زیادی ساختمان و همچنین حضور مردم در فضا همانطور که در جدول شماره ۵ مشخص گردیده مولفه امنیت در وضعیت مناسبی قرار دارد. همچنین یکی دیگر از شروط تامین امنیت روشنایی فضای عمومی می‌باشد که در این محدوده با استفاده از چراغ‌های رنگی جذابیت جالبی نیز در شب ایجاد شده است.

جدول ۵. ارزیابی شاخص‌های ذیل امنیت در بلوار کشاورز

مولفه	شاخص	تعداد	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	t-value	.sig
امنیت محیط	روشنایی	۳۷۵	۰,۷۵۱	۳,۹۷۱	۰,۴۰۸	۵,۴۷۹	۰,۰۴۶۲
	نظارت و کنترل	۳۷۵	۰,۷۱۸	۳,۶۴۵	۰,۳۸۷	۵,۰۹۴	۰,۰۴۳۳

تصویر ۳. وضعیت روشنایی بلوار کشاورز در شب

ارزیابی مولفه فضای انسانی در محدوده بلوار کشاورز

ابتدایی‌ترین شرط برای اینکه فضای شهری انسانی تلقی گردد، امکان پرسه‌زدن افراد مختلف در فضا می‌باشد. وجود پیاده‌راه ممتد در وسط بلوار کشاورز و همچنین عدم وجود موانع برای حرکت ویلچر، کالسکه و وجود مسیر اختصاصی و محافظت شده دوچرخه‌سواری در بلوار کشاورز سبب گردیده شاخص‌های ذیل مولفه فضای انسانی امتیازهای بالایی را کسب کرده و این بلوار را بتوان به عنوان یکی از بلوارهای شهر تهران که در آن شاخص‌های فضای انسانی تا حدود مناسبی وجود دارد نام برد.

همان‌طور که از جدول شماره ۶ مشخص می‌گردد در بلوار کشاورز به ترتیب میزان عبور و مرور بانوان، پیاده‌مداری، دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، مقیاس انسانی، دوچرخه‌سواری، امکان شخصی‌سازی مکان، خوداتکایی شهری، میزان عبور و مرور افراد سالمند و امکان عبور و مرور با ویلچر و کالسکه قرار می‌گیرند. می‌توان دلیل کاهش نسبی امتیاز امکان عبور و مرور با کالسکه و ویلچر و همچنین عبور و مرور افراد سالمند در بلوار کشاورز را پایین بودن خدمات شهری مناسب برای این قشر افراد دانست و تنها افرادی که در محله‌های اطراف این بلوار زندگی می‌کنند هر از چندگاهی از این فضای شهری استفاده می‌کنند.

جدول ۶. ارزیابی شاخص‌های ذیل فضای انسانی در بلوار کشاورز

مولفه	شاخص	تعداد	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	t-value	.sig
کیفای انسانی	امکان پیاده روی	۳۷۵	۰,۸۹۹	۴,۸۷۱	۰,۴۹۷	۵,۱۴۷	۰,۰۸۹۹
	امکان دوچرخه سواری	۳۷۵	۰,۸۴۳	۴,۶۴۷	۰,۴۸	۴,۷۸۸	۰,۰۸۰۷
	امکان عبور و مرور با ویلچر و کالسکه	۳۷۵	۰,۵۱۸	۲,۸۷	۰,۳۰۱	۲,۷۵۸	۰,۰۰۸۴
	میزان عبور و مرور بانوان	۳۷۵	۰,۸۹۰	۴,۸۶۸	۰,۴۹۱	۵,۰۱۳	۰,۰۸۴۱
	میزان عبور و مرور افراد سالمند	۳۷۵	۰,۵۵۸	۳,۰۱۷	۰,۳۲۷	۲,۴۹۶	۰,۰۳۴۷
	دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی	۳۷۵	۰,۸۴۵	۴,۶۵۳	۰,۴۸۸	۵,۶۲۳	۰,۰۹۱۷
	خودانگیزی شهری	۳۷۵	۰,۶۳۳	۳,۵۴۱	۰,۳۸۹	۳,۲۵۴	۰,۰۴۷۶
	مقیاس انسانی	۳۷۵	۰,۸۴۵	۴,۶۵۳	۰,۴۸۸	۵,۰۹۸	۰,۰۷۶۸
	امکان شخصی سازی مکان	۳۷۵	۰,۷۹۹	۴,۰۸۷	۰,۴۳۴	۳,۹۸۴	۰,۰۵۲۹

منبع: یافته‌های نگارندگان

تصویر ۵. وجود مسیر دوچرخه‌سواری محافظت شده در بلوار کشاورز

تصویر ۴. امکانات مناسب به منظور سرگرم شدن افراد در بلوار کشاورز

ارزیابی مولفه کیفیات فضایی در محدوده بلوار کشاورز

هر چه کیفیات فضایی یک فضای عمومی در وضعیت مناسب‌تری قرار داشته باشد باعث افزایش حضورپذیری مردم می‌گردد و این امر سبب می‌گردد آن فضا سرزنده‌تر گردد. به منظور ارزیابی کیفیات فضایی بلوار کشاورز مطابق چارچوب نظری پژوهش از ۶ شاخص پاکیزگی فضا، خوانایی، نفوذپذیری بصری، سرزندگی، تنوع و هویت مکان استفاده شده است. همان‌طور که در جدول شماره ۷ مشخص گردیده است؛ این شاخص‌ها در وضعیت مناسبی قرار دارند و این نشان‌دهنده آن است که کیفیات فضایی در محدوده بلوار کشاورز مناسب بوده است.

جدول ۷. ارزیابی شاخص‌های ذیل کیفیات فضایی در بلوار کشاورز

مولفه	شاخص	تعداد	بار عاملی	میانگین	انحراف معیار	t-value	.sig
کیفای فضایی	پاکیزگی فضا	۳۷۵	۰,۶۱۲	۳,۵۰۷	۰,۳۰۱	۴,۵۵۰	۰,۰۰۰۰
	خوانایی	۳۷۵	۰,۶۵۳	۳,۵۵۷	۰,۳۹۴	۴,۳۶۷	۰,۰۰۱۴
	نفوذپذیری بصری	۳۷۵	۰,۷۷۵	۴,۰۲۴	۰,۴۲۲	۴,۰۱۵	۰,۰۴۸۷
	سرزندگی	۳۷۵	۰,۶۸۱	۳,۵۷۱	۰,۴۰۷	۵,۱۳۸	۰,۰۸۹۹
	تنوع	۳۷۵	۰,۵۶۶	۳,۰۴۷	۰,۳۱۵	۳,۹۸۱	۰,۰۷۶۰
	هویت مکان	۳۷۵	۰,۸۶۴	۴,۶۷۹	۰,۴۹۲	۵,۲۰۱	۰,۰۸۴۲

منبع: یافته‌های نگارندگان

نتیجه‌گیری

گسترش سریع و ماشین‌محور شهرها و ازسوی دیگر عدم توجه به نیازهای انسانی سبب بروز مشکلات فراوانی از جمله افزایش استفاده از خودرو، آلودگی هوا و غیره در شهرها شده است. در این پژوهش به بحث زندگی جمعی در فضاهای شهری به عنوان راه‌حلی در جهت سرزندگی توجه شده است. فضاهای سرزنده با اقشار مختلف جامعه باعث افزایش تعاملات آنها با هم از طریق بحث‌های گروهی، ورزش کردن، پیاده‌روی و تفریح، خرید کردن و غیره می‌گردد. از یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت، فضاهای عمومی در صورتی می‌توانند باعث سرزندگی شوند که دارای امنیت، دسترسی، انعطاف پذیری، پاکیزگی، آسایش و راحتی و غیره باشد. ارزش اجتماعی فضاهای عمومی، باعث درگیر شدن اینگونه فضاها در زندگی مردم می‌شوند و به همین ترتیب، فضاهای عمومی بر کیفیت زندگی افراد تأثیر می‌گذارد. پژوهش حاضر بر اساس این سوال "چه مولفه‌هایی در بلوار کشاورز سبب بروز زندگی جمعی گردیده است؟" شکل گرفته و تمامی مراحل پژوهش این سوال مدنظر قرار گرفته است. بررسی مولفه‌های مختلف مؤثر در بروز زندگی جمعی در فضای عمومی در ابعاد اجتماعی و کالبدی تقسیم می‌گردند و همواره باید سعی در توجه مناسب به هر دو بعد شود. در بعد اجتماعی می‌توان مولفه‌های همچون امکان بروز تعاملات اجتماعی، امکان بروز فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی، برگزاری رویدادهای فرهنگی، وجود امنیت و در بعد کالبدی نیز مولفه‌های فضاهای انسانی و وجود کیفیات محیطی مناسب نام برد. باتوجه به یافته‌های این پژوهش مشخص گردید در بلوار کشاورز رابطه تعاملات اجتماعی، فضای انسانی، امنیت و کیفیات محیطی در سطح معناداری قرار گرفته و فرضیه H_0 رد می‌گردد. در واقع باتوجه به روابط میان متغیرهای گوناگون و میزان اثرگذاری هر متغیر بر فضاهای همگانی است که کنش‌پذیری فضا را می‌توان بهبود داد یا اثر منفی بر بروز زندگی جمعی داشته باشد. یافته‌های این پژوهش در مقایسه با سایر پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه نشان می‌دهد، در این پژوهش هر ۲۱ شاخص دارای ضریب اهمیت یکسانی در بروز زندگی جمعی در بلوار کشاورز می‌باشند و هیچ شاخص و مولفه‌ای، برتری نسبت به سایر شاخص‌ها ندارد. در صورتیکه در اکثر پژوهش‌های داخلی برای بروز زندگی جمعی در فضاهای عمومی به شاخص‌های اجتماعی توجه بسیار ویژه‌ای شده است.

منابع

- اشرفی، یوسف؛ احمد پوراحمد (۱۳۹۴)، مدرنیته و تحولات فضای عمومی شهری، پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی.
- رفیعیان، مجتبی؛ مریم عظیمی، حامد مقدم (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت مناطق شهری در برخورداری از فضاهای عمومی با استفاده از نمودار وزنی ورونی، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۱۶، ص ۳۳-۴۹.
- گل، یان (۱۳۹۶)، زندگی میان ساختمان‌ها (کاربرد فضاهای جمعی)، ترجمه علی اکبری، انتشارات پرهام نقش.
- گل، یان اسوار، ب یگیت (۱۳۹۴)، بررسی زندگی فضای عمومی، ترجمه محمدسعید ایزدی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- مدنی پور، علی (۱۳۸۴)، طراحی فضای شهری، نگرشی بر فرایند اجتماعی و مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- Appleyard, Donald & Lintell, Mark. (1972). The Environmental Quality of City Streets: The Residents' Viewpoint. *Journal of the American Institute of Planners*. 38,84-101.
- Belgea, Züleyha Sara & Ercanb, Müge Akkar. (2022). Mobility and the Role of Pedestrian in the Making of Public Space: The of Pedestrian in the Mak. *Transportation Research Procedia*. 60, 386-393.
- Bishop, Kate & Marshall, Nancy. (2017). Social Interactions and the Quality of Urban Public Space. *Encyclopedia of Sustainable Technologies*. 2. 63-70.
- Cao, Jingwen & Kanga, Jian. (2019). Social relationships and patterns of use in urban public spaces in China and the United Kingdom. *Cities*. 93. 188-196.
- Carmona, Matthew. (2014). Re-Theorising contemporary public space: a new narrative and a new normative. *Journal of Urbanism*. 8, 373-405.

- Carmona, Matthew. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *URBAN DESIGN International*. 24, 47-59.
- Carr, S & Francis, M & Rivlin, L & Stone, A. (1992). *Public space*. Cambridge University Press, New York.
- Cooper Marcus, Clare & Francis, Carolyn, (Eds). (1998). *People places: Design guidelines for urban open spaces* (2nd ed.). New York, NJ: Van Nostrand Reinhold publishers.
- Francis, Jacinta & J. Wood, Lisa & Knuiman, Matthew & Giles-Corti, Billie. (2012). Quality or quantity? Exploring the relationship between Public Open Space attributes and mental health in Perth, Western Australia. *Social Science & Medicine*. 74. 1570-1577.
- Lars, Gemzoe. (2004). *Public spaces, public life*. Copenhagen, DK: The Danish Architectural Press.
- Gehl, Jan & Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Island Press, Washington, DC.
- Gehl, Jan. (2010). *Cities for People*. Washington: Island Press.
- Gehl, Jan. (2011). *Life between Buildings: Using Public Space*. Washington, DC: Island Press.
- Holy-Hasted, William & Burchell, Brendan. (2022). Does public space have to be green to improve well-being? An analysis of public space across Greater London and its association to subjective well-being. *Cities*. 125.103569.
- Ibrahim Abass, Zainab & Andrews, Fiona & Tucker, Richard. (2020). Socializing in the suburbs: relationships between neighbourhood design and social interaction in low-density housing contexts. *Journal of Urban Design*. 25, 108-133 .
- Jacobs, Jane. (1961). *The Death and Life of Great American Cities: The Failure of Modern Town Planning*. 1984th ed. London: Peregrine Books.
- Kaplan, Rachel : Kaplan, Stephen and Ryan, Robert. 1998. "With people in mind. Design and management of everyday nature". Washington DC, Island press.
- Koohsari, Mohammad. Javad & Badland, Hannah & Mavoa, Suzanne & Villanueva, Karen & Francisc, Jacinta & Hoperf, Paula & Owen, Neville & Giles-Corti, Billie. (2017). Are public open space attributes associated with walking and depression?. *Cities*. 74.119-125.
- Mavoa, Suzanne & Koohsari, Mohammad Javad & Badland, Hannah M & Davern, Melanie & Feng, Xiaoqi & Astell-Burt, Thomas & Giles-Corti, Billie. (2015). Area-level disparities of public open space: a geographic information systems analysis in metropolitan Melbourne. *Urban Policy and Research*. 33, 3, 306-323.
- McCormack, Gavin. R & Shiell, Alan. (2011). In search of causality: a systematic review of the relationship between the built environment and physical activity among adults. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 8, 125.
- Mehta, Vikas & Bosson, Jennifer. K. (2018). Revisiting Lively Streets: Social Interactions in Public Space. *Journal of Planning Education and Research*, 41, 160-172.
- Mehta, Vikas. (2018). Streets and social life in cities: a taxonomy of sociability. *URBAN DESIGN International*. 24, 16-37.
- Shirazi, M. Reza. (2018). Mapping neighbourhood outdoor activities: space, time, gender and age. *Journal of Urban Design*. 24, 715-737.
- Tibbalds, F. (1992). *Making people-friendly towns: Improving the public environment in towns and cities*. Harlow, UK: Longman.
- Villanueva, Karen & Badland, Hannah & Hooper, Paula & Koohsari, Mohammad Javad & Mavoa, Suzanne & Davern, Melanie & Roberts, Rebecca & Goldfeld, Sharon & Giles-Corti, Billie. (2015). Developing indicators of public open space to promote health and wellbeing in communities. *Applied Geography*. 57. 112-119.
- Whyte, W. H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. Washington, DC: Conservation Foundation.
- Yung, Esther H.K & Conejos, Sheila & Chan, Edwin H.W. (2016). Social needs of the elderly and active aging in public open spaces in urban renewal. *Cities*. 52, 114-122.